

KLASZTOR I KOŚCIÓŁ O.O. FRANCISZKANÓW W BIECZU.  
ZALECENIA KONSERWATORSKIE DO RESTAURACJI ŚCIAN I SKLEPIENIA KOŚCIOŁA



## ZALECENIA KONSERWATORSKIE DO RESTAURACJI ŚCIAN I SKLEPIENIA KOŚCIOŁA



Kościół i klasztor oo. franciszkanów-reformatów w Bieczu jest jednym z pierwszych klasztorów reformackich, które powstały na ziemiach polskich w XVII w. Zespół kościelno-klasztorny składa się z kościoła pod wezwaniem św. Anny, klasztoru oraz dziedzińca klasztornego. Franciszkanie osiedlili się w Bieczu w drewnianym klasztorze przy kościele św. Jakuba w 1624 roku. Ze względu na wylewy rzeki Ropy, reformaci przenieśli się na wzniesienia w pobliżu grodu starościńskiego, gdzie znajdowała się kaplica św. Anny. Na początku lat 40. rozpoczęto prace nad budową klasztoru. W 1650 roku przeniesiono zakonników do nowej siedziby. Kościół konsekrowano 16 września 1663 roku.

Kościół ma proste formy i skromną dekorację zgodną z regułą franciszkańską. Jest budowlą jednonawową, orientowaną. Do nawy przylega węższe i niższe prezbiterium które oddzielone jest od niej łukiem tęczowym na którym znajduje się malowidło. Przedstawia ono św. Franciszka i Dominika, którzy adorują Trójcę Świętą. Jest to charakterystyczne w kościołach reformatów, że na tęczy występowało barwne malowidło, a cały kościół malowany był na biało. Nawa posiada prostą dekoracją ornamentalną (płyciny, wicie roślinne, herby franciszkańskie na pilastrach), która powstała w 1976 roku. Wykonał ją artysta malarz Stanisław Inglota z Krosna. Powstała w nawiązaniu do polichromii Ignacego Numczyńskiego z 1901 roku, która zdobiła wcześniej kościół. W ołtarzu głównym znajdują się rzeźbiarskie przedstawienie Ukrzyżowania, a po bokach dwa witraże z przedstawieniem św. Franciszka i Antoniego wykonane według projektu Stefana Matejki przez firmę Żeleńskiego w Krakowie.

Stan zachowania ścian i sklepienia nawy kościoła jest zły. Polichromia wykonana w latach 70-tych XX wieku jest mocno zabrudzona i zakurzona. Farba łuszczy się i odpryskuje. W dolnej partii ścian występują odspojenia, tynk jest zmurszały i zagrybiony. We wnękach okiennych obecne są ubytki do warstwy muru ceglanego. Po ścianach biegną niestarannie zakitowane przekłucia pod instalację elektryczną. Na ścianach występują spękania, które zanikają w



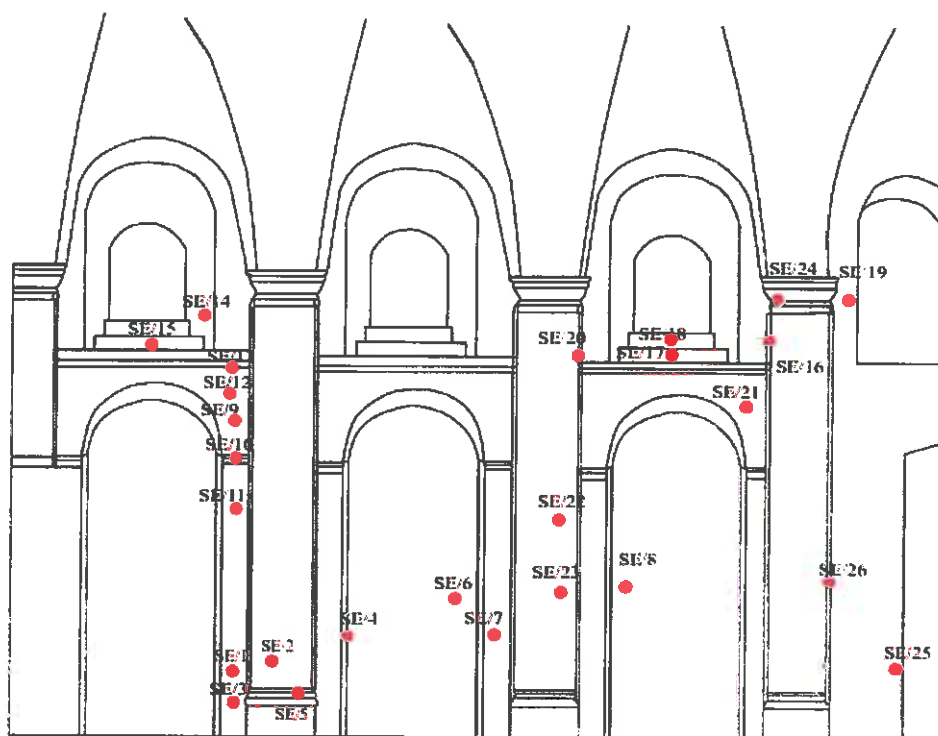
dolnej partii przy posadzce. Spękane jest sklepienie krzyżowo – żebrowe, spękania ułożone są wzdłuż osi kościoła, wystąpiły prawdopodobnie w dość odległym czasie i są stabilne.

Spękania występują również w obrębie łuku tęczowego są dość znaczące, ale także ustabilizowane.



Figuralna dekoracja malarska na łuku tęczowym jest mocno zabrudzona i pociemniała. Z uwagi na brak dostępu szczegółowy jej stan zachowania możliwy będzie do ustalenia po postawieniu rusztowań.

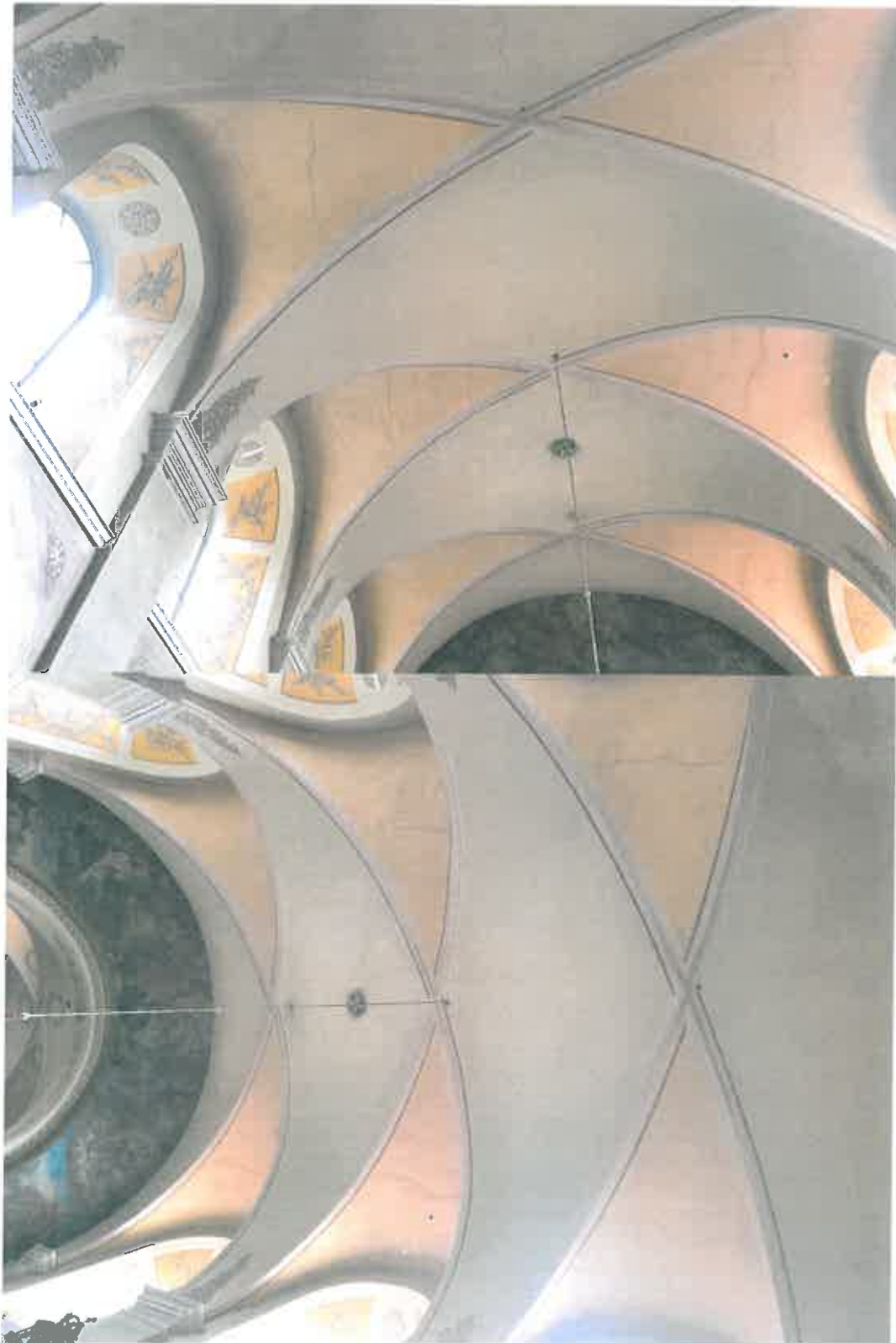




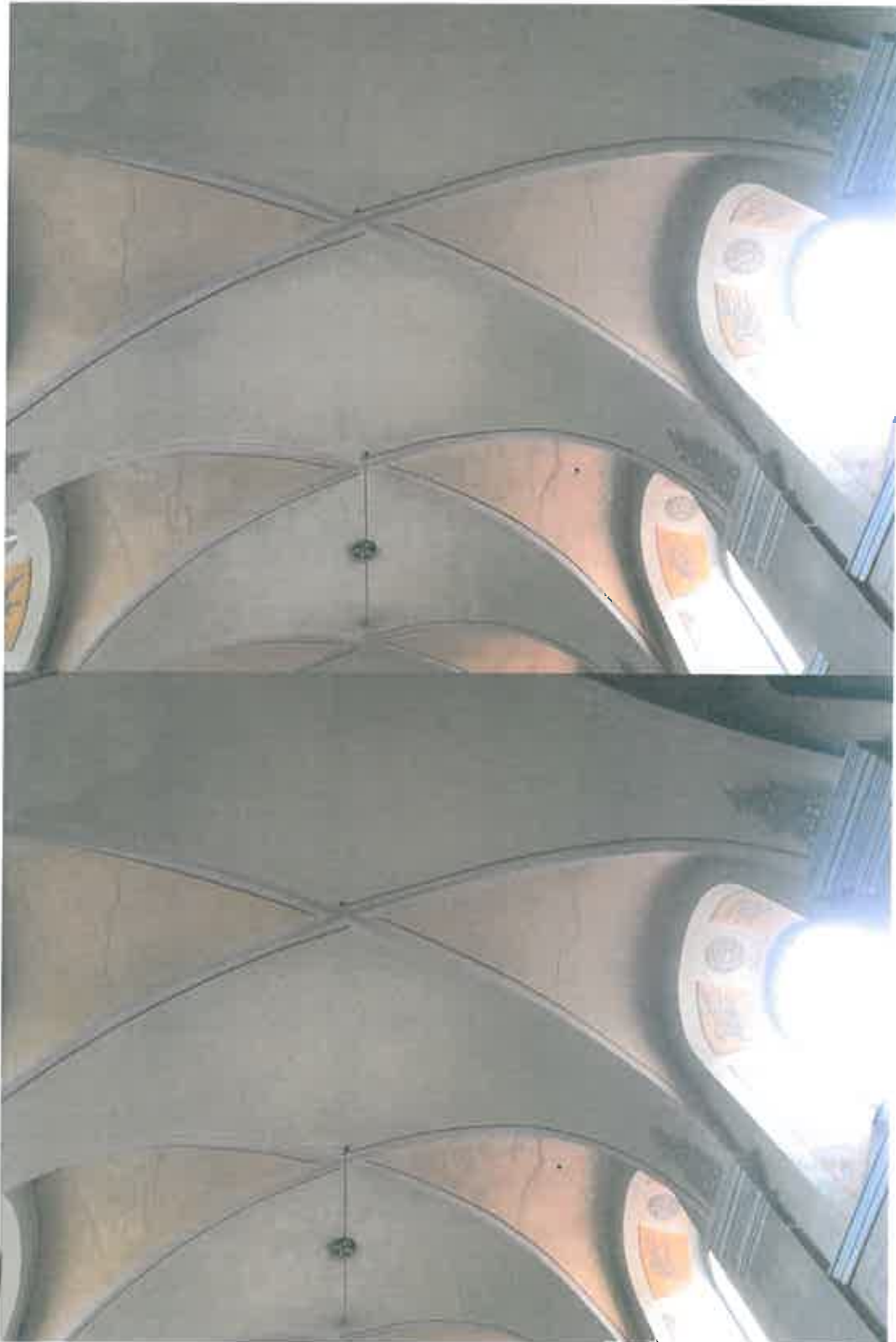
Prace badawcze przeprowadzono w nawie kościoła w listopadzie i grudniu 2022 roku na zlecenie o. Tomasza Michalika gwardiana i proboszcza parafii. Wykonano badania inwazyjne: sondy i odkrywki pasowe. Do analiz wykorzystano także istniejące odspojenia oraz zniszczenia, które samoistnie i wyraźnie ukazały stratygrafię poszczególnych warstw technologicznych. Wykonane badania wykazały, że pierwotnie kościół był skromnie malowany, na zaprawie wapienno-piaskowej występowała pobiała wapienna w jasnym kolorze. Co jest zgodne przekazem źródłowym, że kościoły reformackie były tylko bielone. Ogólnie występowały następujące warstwy ;

- 1/V Warstwa malarska w kolorach fioletowym, beżowym i ugrowym z dekoracją ornamentalną – płyciny, wicie roślinne, herby franciszkańskie na pilastrach, farby emulsyjne
- 2/IV Warstwa malarska w kolorach jasno beżowym na ścianach, ciemno beżowym we wnękach i pasie lamperii, chłodnym beżowym na pilastrach oraz ciemno zielonym na gzymsach
- 3/III Warstwa malarska w kolorze szaro zielonkawo niebieskim
- 4/II Warstwa malarska na pobiale w kolorze niebieskim (gołąbkowym), elementy dekoracji w postaci ugrowych promieni i niebieskich chmurków na pilastrach, nie występuje na całym obszarze
- 5/II Pobiała wapienna, warstwa podkładowa, nie występuje wszędzie
- 6/II Zaprawa wapienno-cementowa, grubość od 2 do 5 mm, nie występuje na całym obszarze
- 7/I Pobiała wapienna, biała, gładka, grubość ok. 2 mm
- 8/I Zaprawa wapienno piaskowa, grubość od 2 do 5 cm
- 9/I Mur ceglano-kamienny

FOTOGRAFIE STANU ZACHOWANIA SKLEPIENIA I ŚCIAN KOŚCIOŁA









## ZALECENIA KONSERWATORSKIE DO RESTAURACJI ŚCIAN I SKLEPIENIA KOŚCIOŁA

Głównym założeniem planowanych prac restauratorskich jest przywrócenie wnętrzu świątyni pierwotnych walorów estetycznych poprzez:

- powrót do oryginalnej kolorystyki sufitu, ścian i elementów świątyni; kolor ;stara biel
- zrekonstruowanie brakujących oryginalnych wypraw tynkarskich przez dobór kompatybilnych materiałów wyprodukowanych w tej samej technologii,
- przywrócenie parametrów technicznych istniejących tynków, maksymalne wydłużenie ich żywotności.

Ściany na przestrzeni lat były kilkakrotnie odnawiane materiałami o odmiennej technologii, które nie tylko zatraciły ich pierwotny charakter, ale również przyczyniły się do ich niszczenia. Zdestruowane, nie posiadające wartości historycznej i estetycznej wtórne tynki oraz nawarstwienia farb powinny zostać usunięte. Podłoże należy bardzo dokładnie oczyścić, gdyż pozostawione resztki mogą powodować przebarwienia i brak kohezji pomiędzy warstwami nowego tynku. Podczas usuwania wtórnych nawarstwień zaleca się odsłonić oryginalne wykończenia powierzchni – sposób zacierania tynku i kolorystykę. Pozwoli to odtworzyć wygląd wnętrza zgodnie z intencją projektanta i historyczną aranżacją kolorystyczną. Pierwotnie wszystkie kościoły reformackie były malowane na biało. Poniżej na zdjęciu kościół Reformatów w Krakowie.



Wszystkie zabiegi kładzenia nowych tynków należy wykonać ściśle z instrukcjami podanymi przez producenta materiałów. Bardzo istotne jest również, aby prace te były wykonywane przez doświadczonych techników-konserwatorów pod stałym nadzorem konserwatora dzieł sztuki.

#### PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

##### 1. TYNKI

Wykonanie dokumentacji fotograficznej istniejącego stanu zabytku przed podjęciem planowanych prac. Prowadzenie dokumentacji z przebiegu kolejnych etapów zadania.

2. Usunięcie starych, wtórnych, łuszczących się powłok malarskich.

3. Mechaniczne usunięcie wtórnych uzupełnień wykonanych cementem i gipsem.

4. Ewentualne mechaniczne usunięcie odspojonych, osłabionych i zasolonych tynków nie nadających się do konserwacji w partii przyziemia. W przypadku poważnych zasoleń skutec do wysokości około jednego metra powyżej granicy podciągania kapilarnego wody z gruntu.

5. Wykucie zasolonych spoin w obszarach usuniętych tynków w partiach odsoniętej cegły muru.

6. Dokładna ocena stanu tynku pierwotnego z poziomu rusztowań, ostukanie całej powierzchni w celu lokalizacji ewentualnych odspojień i w razie możliwości ich podklejenie metodą iniekcji zaprawami mineralnymi. Dotyczy to szczególnie prac w kopule kościoła. Iniekcje podtynkowe zaleca się wykonać wapnem hydraulicznym w zależności od wielkości kieszeni podtynkowych odpowiednio dobranym preparatem z grupy ledanów - *Ledan TA1, TB1 i TC1* firmy Tecno Edile Toscana i modyfikowanym wypełniaczem w zależności od wielkości odspojień. Tuż przed wykonaniem iniekcji miejsca przeznaczone do sklejenia nasączyć 10-20 % roztworem alkoholu etylowego w wodzie destylowanej w celu zmniejszenia napięcia powierzchniowego i lepszej penetracji środka. Opcjonalnie zastosować lekkie wapno hydrauliczne *PLM-AL* dystrybucji Kremer Pigmente. Podklejone fragmenty docisnąć stemplami na miękkich podkładach.

##### 7. Poszerzenie pęknięć strukturalnych

- brzegi wycinanego tynku powinny tworzyć z podłożem kąt ostry tworząc dodatkowe mechaniczne zakotwienie zaprawy wypełniającej,

-oczyszczenie bruzd z resztek zaprawy i pyłów.

- uzupełnienie pogłębionych rys zgodnie z zaleceniami konstruktora, kitem *PLM-S* dystrybutor Kremer Pigmente na bazie wapna naturalnego z dodatkiem odpowiednich wypełniaczy porowatych i modyfikatorów skurczu. Opcjonalnie *Rissfuller fein* firmy Sto, zaprawa mineralna zbrojona włóknem szklanym *Universalputz* firmy KEIM.
- 8. Dezynfekcja murów porażonych mikrobiologicznie np. preparatem *BFA* firmy *Remmers*, środkiem grzybobójczym *Boramon* w 30% stężeniu, równoważnie; preparaty o podobnym zastosowaniu np. preparat *Biotin N* prod. CTS, *Baumit Sanier Losung*, *Sikagard 715* firmy KEIM.
- 9. Wzmocnienie strukturalne; jeżeli będzie wymagane wzmocnienie strukturalne istniejących tynków (do oceny konserwatora prowadzącego) zastosować hydrofilny preparat krzemooorganiczny np. *Funcosil 300* firmy *Remmers* lub *Sarsil 300-OH* firmy *Silikony Polskie*, *Fixativ* firmy KEIM.
- 10. Uzupełnienie ubytków tynku, wyrównanie nierówności. Zaleca się zastosowanie systemowych rozwiązań firmy *Atlas Złoty Wiek*, lub *Optolith*, *Kabe*.
- 11. Malowanie ścian i płaszczyzn gładkich;
  - na odrestaurowane ściany proponuje się położyć farbę krzemooorganiczną firmy ; *Kabe*, *Optolith*, *Keim*, *Remmers* nawiązującej do kolorystyki oryginalnej (o ile komisja konserwatorska nie postanowi inaczej). Malować zgodnie z zaleceniami producenta

#### ELEMENTY ARCHITEKTONICZNE -GZYMSY, KAPITELE PILASTRY

1. Wstępna dokumentacja fotograficzna i opisowa. Dokumentację należy prowadzić do zakończenia prac konserwatorskich.
2. Po ustawieniu rusztowań należy dokonać szczegółowych oględzin stanu technicznego poszczególnych elementów – głównie gzymsów.

Do wstępnej dezynfekcji proponuje się zastosowanie preparatu *GrünbelagEntferner* firmy *Remmers* lub *Algicid Plus* firmy *Keim*. Zabieg dezynfekcji zaleca się powtórzyć po zakończonych pracach (przed hydrofobizacją). W tym celu należy zastosować preparat o działaniu profilaktycznym, z zapasem substancji czynnej (np. *BFA* firmy *Remmers*).
4. Oczyszczenie z zastosowaniem metod chemicznych i mechanicznych (roztwory węgla amoniu, pary wodnej, skalpele). Nie należy dopuścić do nadmiernego przeczyszczenia

powierzchni. Zabieg oczyszczania należy przeprowadzać ostrożnie, tak by nie dopuścić do uszkodzenia warstwy polichromii przeznaczonej do wyeksponowania po konserwacji.

Prace te należy powierzyć doświadczonemu zespołowi konserwatorów.

5. Wzmocnienie ; w przypadku stwierdzenia występowania sztukaterii o osłabionej strukturze zaleca się powierzchniowe wzmocnienie preparatami krzemoorganicznymi
6. Podklejenie metodą iniekcji odspojonych fragmentów sztukaterii syntetycznym wapnem hydraulicznym Ledan TB1 firmy Kremer.
7. Naprawa profilowanych gzymsów z zastosowaniem systemowych rozwiązań firmy Atlas Złoty Wiek: - Zaprawa do ciągnionych profili sztukatorskich ZMP (rdzeń profilu), - Szpachla sztukatorska SM – Finisz (warstwa wykończeniowa).
8. Uzupełnienie ubytków formy i warstwy powierzchniowej. Tradycyjną zaprawę wapienno – piaskową (barwioną w masie pigmentami) należy dobrać pod względem struktury i tekstury do charakteru zaprawy historycznej. Przed nałożeniem zaprawy należy wykonać rodzaj stelażu (konstrukcji) z drutu ze stali nierdzewnej, wklejanego żywicą epoksydową AkepoX 5010 firmy Akemi.
9. Odtworzenie warstw malarskich w miejscach, w których zostały one zidentyfikowane. Zaleca się zastosowanie preparatów odpornych na niszczące działanie warunków atmosferycznych, np. systemowych produktów firmy Keim, np. Restauro-Lasur. Farbę należy nakładać laserunkowo z dodatkiem środka rozcieńczającego Restauro – Fixativ.
10. Scalenie kolorystyczne -zaleca się zastosowanie do scaleń kolorystycznych farby laserunkowej np. Historic Lasurf irmy Remmers). Przezroczystość farby należy regulować dodatkiem preparatu hydrofobowego Funcosil WS (Remmers).

#### POLICHROMIA NA ŚCIANIE TĘCZOWEJ.

1. Wstępne, mechaniczne oczyszczenie powierzchni warstwy malarskiej. Usunięcie pajęczyn, złogów kurzu i innych zabrudzeń.
2. Dezynfekcja – powierzchnię zdezynfekować poprzez natryśnięcie preparatu o dużej efektywności biostatycznej i biobójczej. Wykonać uprzednio próbę oddziaływania preparatu na farby.



3. Oczyszczenie powierzchni polichromii. W pierwszej kolejności powierzchnię delikatnie oczyścić mechanicznie przy pomocy miękkich pędzli oraz specjalistycznych gumek. Następnie użyć preparatu na bazie samowulkanizującej emulsji lateksowej nie zawierającej rozpuszczalników organicznych, środków powierzchniowo czynnych i soli nieorganicznych. Preparat ten nanosi się na powierzchnię w postaci płynnej (pędzlem, wałkiem lub metodą natrysku) i, po rozmiękczeniu i związaniu nawarstwień i zabrudzeń oraz zwulkanizowaniu warstwy, zdejmuje z powierzchni w postaci błony. Preparat ma zdolność usuwania zabrudzeń z nawet drobnych zagłębień i porów. Dodatkowo praktycznie nie wprowadza się

wody w strukturę materiału. Działanie preparatu można modyfikować dodatkiem dedykowanego komponentu zawierającego substancje kompleksujące i wzmacniające siłę czyszczenia. W przypadku niedostatecznych lub niewłaściwych efektów oczyszczania preparatem lateksowym opracować metodę skuteczną i bezpieczną dla obiektu, z zastosowaniem odpowiednich środków czyszczących czy rozpuszczalników.

4. W razie konieczności utrwalenie polichromii – użyć należy nisko stężonych (2-5% w zależności od potrzeb) roztworów żywicy akrylowej (kopolimer akrylanu metylu z metakrylanem etylu o wysokiej stabilności optycznej, odporności na promieniowanie UV) w etanolu lub ksylenie.

5. Uzupelnienie ubytków zapraw.

6. Uzupelnienie ubytków dekoracji malarskiej ;zaleca się zastosować farby identyczne do używanych przy wykonaniu polichromii .Prace prowadzić z dużą ostrożnością oraz w zakresie koniecznym. Zakres i sposób wykonania retuszu proponuje się dobrać po usunięciu przemałowań i oczyszczeniu sztukaterii. Należy wziąć pod uwagę retusz ubytków kropką, kreską lub laserunkową plamą w kolorach lokalnych.

#### UWAGI KOŃCOWE:

1. Prace należy prowadzić pod kierunkiem dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki, a firma przeprowadzająca remont powinna posiadać praktykę przy obiektach zabytkowych.
2. W przypadku materiałów dotyczących technologii remontu konserwatorskiego podano nazwy konkretnych materiałów i nazwę produkującej je firmy ze względu na fakt, że nie jest to typowy remont budowlany, a restauracja posługująca się technologiami konserwatorskimi w celu przywrócenia świetności zabytkowi.
3. Działania dodatkowe, nie ujęte w niniejszym programie konserwatorskim powinny być rozstrzygane na spotkaniach komisji konserwatorskiej z udziałem przedstawiciela Urzędu Konserwatorskiego.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków  
w Krakowie  
Delegatura w Nowym Sączu  
ul. Wiśniowieckiego 127  
33-300 Nowy Sącz  
tel. 18 442-84-84, 442-82-52

Załącznik do pozwolenia Nr 301/2023

DNS 5142.37.2023.K6

Z UPOWAŻNIENIA  
Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora  
Zabytków

*K. Gołęb*  
mgr Katarzyna Gołęb

Opracował:

mgr Józef Sienkiewicz  
ul. Długosza 71/8 tel. (018) 442-25-25  
33-300 NOWY SĄCZ